

บทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*

THE ROLE OF COMMUNITIES IN BUILDING SOCIAL CAPITAL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

สุกิจ ชัยมุสิก

Sukit Chaimusik

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University, Thailand

วันที่รับบทความ : 22 พฤษภาคม 2568; วันที่แก้ไขบทความ 30 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 30 มิถุนายน 2568

Received 22 May 2025; Revised 30 June 2025; Accepted 30 June 2025

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์บทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยอธิบายแนวคิดพื้นฐานของทุนทางสังคมในมิติต่าง ๆ อาทิ ความไว้วางใจ เครือข่ายความสัมพันธ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนการเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวกับการพัฒนาในระดับฐานรากอย่างยั่งยืน ชุมชนถูกมองว่าเป็นหน่วยพื้นฐานที่มีศักยภาพในการหล่อเลี้ยงความร่วมมือ ความสามัคคี และการมีส่วนร่วมของประชาชนผ่านกลไกของพลังชุมชน และการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยบทความได้วิเคราะห์ทั้งปัจจัยเกื้อหนุนและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการสร้างทุนทางสังคม พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการส่งเสริมบทบาทของชุมชนให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, ชุมชน, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, การมีส่วนร่วม, พลังชุมชน

Citation:

* สุกิจ ชัยมุสิก. (2568). บทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. วารสารนวัตกรรมสังคมศาสตร์, 2(3), 23-33.

Sukit Chaimusik. (2025). The Role of Communities in Building Social Capital for Sustainable Development. Journal of Social Sciences Innovations, 2(3), 23-33.;

DOI: <https://doi.org/10.14456/jssi.2025.12>

Website: <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/jssi>

Abstract

This article analyzes the role of communities in building social capital for sustainable development by exploring core concepts such as trust, social networks, and shared social norms. It highlights the connection between social capital and grassroots sustainable development. Communities are viewed as fundamental units capable of fostering cooperation, unity, and public participation through mechanisms of community empowerment and participatory development. The article also examines supporting and limiting factors in the development of social capital and proposes strategies to enhance the community's role as an effective and sustainable driving force for long-term development.

Keyword: Social capital, Community, Sustainable development, Participation, Community empowerment

บทนำ

ในกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาในระดับท้องถิ่นจึงไม่ได้เป็นเพียงบทบาทของรัฐหรือภาคเอกชนอีกต่อไป หากแต่ “ชุมชน” ได้กลายมาเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้าง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มองไม่เห็นแต่มีพลังในการเชื่อมโยงบุคคล กลุ่ม และองค์กรในชุมชนเข้าด้วยกัน ผ่านกลไกของความไว้วางใจ (trust) เครือข่าย (networks) และบรรทัดฐานทางสังคม (norms) (Putnam, 2000; Coleman, 1988)

ทุนทางสังคมถือเป็นฐานรากสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เพราะเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างการมีส่วนร่วม ส่งเสริมความร่วมมือ และเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการจัดการตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ (Narayan & Pritchett, 1999) ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาโดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะภายหลังการส่งเสริม “การพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพลังของชุมชนคือกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ, 2555)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมอันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับฐานรากให้บรรลุเป้าหมายแห่งความยั่งยืน โดยจะพิจารณาทั้งด้านแนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาที่สะท้อนกระบวนการสร้างทุนทางสังคมในบริบทชุมชน รวมถึงนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการส่งเสริมบทบาทของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

ขอบเขตของบทความนี้จะครอบคลุมทั้งการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับทุนทางสังคม แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนปัจจัยหนุนเสริมหรืออุปสรรคที่ส่งผลต่อความสามารถของชุมชนในการเป็นพลังร่วมพัฒนาอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จำเป็นต้องวางอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องหลายประการ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม พลังของชุมชน และทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งต่างก็มีบทบาทสำคัญในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเข้มแข็งของชุมชนกับกระบวนการพัฒนาในระดับรากฐาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แนวคิด “ทุนทางสังคม” (Social Capital)

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมได้รับการพัฒนาอย่างหลากหลายจากนักทฤษฎีหลายแขนง โดย Pierre Bourdieu (1986) มองว่าทุนทางสังคมคือ “ทรัพยากรที่มีอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์” ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจหรือสังคมได้ และมักเกิดขึ้นภายใต้โครงสร้างความไม่เสมอภาค

ในขณะที่ James Coleman (1988) เสนอว่า ทุนทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ที่มั่นคงระหว่างสมาชิกในสังคม และเป็นกลไกสำคัญในการเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางสังคม ซึ่งเป็นรากฐานของการเรียนรู้ การร่วมมือ และการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

ด้าน Robert Putnam (2000) มองทุนทางสังคมในมิติของ “ความไว้วางใจ” “เครือข่าย” และ “บรรทัดฐานทางสังคม” ที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย และการบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น

2. ความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

ทุนทางสังคมมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนสามารถลดต้นทุนทางสังคม สร้างกลไกการจัดการตนเอง และส่งเสริมความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรอย่างสมดุล (Pretty, 2003) โดยองค์การสหประชาชาติ (UN, 2015) ก็ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ไม่ว่าจะเป็นด้านความยากจน การศึกษา สุขภาพ หรือความเท่าเทียม

ในกรณีของประเทศกำลังพัฒนา ทุนทางสังคมมักมีบทบาทสูงในชุมชนชนบท ซึ่งโครงสร้างทางรัฐยังไม่ถึง หรือไม่สามารถจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน ชุมชนจึงใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการจัดการตนเอง เช่น ระบบกองทุนชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ หรือสภาชุมชนที่อาศัยความไว้วางใจเป็นแกนกลาง

3. แนวคิดเรื่อง “พลังชุมชน” (Community Empowerment)

แนวคิดเรื่องพลังชุมชน เป็นแนวคิดที่เน้นให้ความสำคัญกับศักยภาพของคนในชุมชน ในการกำหนดทิศทางและจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีอิสระ โดยมีรากฐานจากแนวคิดเรื่องอำนาจเชิงบวก (positive power) ที่ประชาชนสามารถใช้ความรู้ ภูมิปัญญา และความร่วมมือ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนา (Friedmann, 1992)

การสร้างพลังชุมชนจึงเกี่ยวข้องกับการพัฒนา *capacity* ของคนในชุมชน เพื่อให้สามารถร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างทุนทางสังคมที่ยั่งยืนและเป็นฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง (สุภาวดี โพธิยะราช, 2562)

4. ทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Development)

ทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเน้นการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนมีบทบาทในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ และติดตามประเมินผลการพัฒนา โดยถือว่าประชาชนไม่ใช่เพียง “ผู้รับ” การพัฒนา แต่เป็น “เจ้าของ” การพัฒนา (Chambers, 1997)

การมีส่วนร่วมจึงมีทั้งมิติแนวตั้ง (ประชาชนกับภาครัฐ) และแนวนอน (ประชาชนกับประชาชน) ซึ่งเป็นพื้นที่ในการเสริมสร้างทุนทางสังคมทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสถาบันทางสังคม การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมจึงสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องพลังชุมชน และเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับฐานราก

บทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคม

ชุมชนเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่มีความสำคัญในการสร้างและหล่อเลี้ยง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ซึ่งเป็นทรัพยากรเชิงคุณค่าที่ส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมเกิดความไว้วางใจ ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง (Putnam, 2000) โดยบทบาทของชุมชนในการสร้างทุนทางสังคมสามารถวิเคราะห์ได้จากหลายมิติที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ดังนี้

1. การสร้างเครือข่ายทางสังคม (Social Networks)

ชุมชนมีบทบาทในการสร้าง “เครือข่ายความสัมพันธ์” ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร ซึ่งเป็นฐานในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความช่วยเหลือ และความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ตัวอย่างเช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ และสภาองค์กรชุมชน ถือเป็นกลไกที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์และความร่วมมือที่ต่อเนื่องในชุมชน (Narayan & Pritchett, 1999)

2. การส่งเสริมบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms)

ชุมชนมีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ผ่านกลไกทางสังคม เช่น ครอบครัว ผู้นำชุมชน วัด หรือโรงเรียน ซึ่งบรรทัดฐานเหล่านี้ช่วยกำหนดทิศทางของพฤติกรรมสมาชิก และสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชุมชน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อระดับของทุนทางสังคม (Coleman, 1988)

3. การพัฒนา “ความไว้วางใจ” (Trust)

ความไว้วางใจเป็นหัวใจสำคัญของทุนทางสังคม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่มั่นคงและยั่งยืนในชุมชน เมื่อสมาชิกเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน จะเกิดความพร้อมในการทำงานร่วมกัน สนับสนุนซึ่งกันและกัน และมีความยืดหยุ่นต่อวิกฤตต่าง ๆ ได้ดีขึ้น (Putnam, 2000; Fukuyama, 1995) โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่มีวิถีชีวิตร่วมกันมาช้านาน ความไว้วางใจนี้จึงเป็นทุนที่ไม่สามารถแปรเปลี่ยนได้ง่าย แต่เป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว

4. การจัดการตนเองและการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนมีความสามารถในการรวมกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาและจัดการทรัพยากรของตนเอง เช่น การบริหารแหล่งน้ำ การจัดการป่า หรือการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นการแสดงออกของทุนทางสังคมที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนที่มีทุนทางสังคมสูงมักมีระดับการมีส่วนร่วม

ของประชาชนที่เข้มแข็ง และสามารถสร้างนวัตกรรมทางสังคมที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่นได้ (Woolcock & Narayan, 2000)

5. การถ่ายทอดทุนทางสังคมระหว่างรุ่น

ชุมชนยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา และคุณค่าทางวัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่น ผ่านพิธีกรรม ประเพณี การเล่านิทาน หรือการเรียนรู้ผ่านครอบครัวและผู้อาวุโส สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างทุนทางสังคมในระยะยาว (Bourdieu, 1986)

จากบทบาสดังกล่าวจะเห็นได้ว่าชุมชนไม่เพียงเป็นผู้รับการพัฒนา แต่ยังเป็นผู้ผลิต “ทุนทางสังคม” ซึ่งมีคุณค่าและความสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งของโครงสร้างทางสังคม และเป็นรากฐานในการพัฒนาที่ยั่งยืน หากภาครัฐและภาคนโยบายสามารถส่งเสริมบทบาทของชุมชนเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม ก็จะเป็นการสร้างระบบพึ่งพาตนเองที่มั่นคงและลดการพึ่งพาด้านนอกอย่างยั่งยืน

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดเรื่อง “ทุนทางสังคม” (Social Capital) มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เนื่องจากทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรเชิงคุณค่าที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบวัตถุ แต่เป็นพลังทางสังคมที่ประกอบด้วยความไว้วางใจ (trust) เครือข่ายทางสังคม (networks) และบรรทัดฐานร่วม (shared norms) ซึ่งเอื้อต่อการประสานประโยชน์ การร่วมมือ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันในสังคม (Putnam, 2000; Coleman, 1988)

1. ความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง

ทุนทางสังคมเป็นโครงสร้างที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดพลังในการร่วมมือกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาระบบเศรษฐกิจฐานราก และเสริมสร้างความเป็นธรรมทางสังคม การมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งจะช่วยลดต้นทุนในการดำเนินนโยบาย ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการตนเองของชุมชน (Ostrom, 1990) ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มชุมชนในชนบทที่ร่วมกันดูแลระบบชลประทานหรือป่าไม้โดยอาศัยความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ก็สามารถสร้างระบบจัดการที่มีประสิทธิภาพได้โดยไม่ต้องพึ่งพากลไกของรัฐเพียงอย่างเดียว

2. สนับสนุนกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในระดับชุมชน ทูทางสังคมจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้เกิด “การเรียนรู้ร่วม” และ “การตัดสินใจร่วม” ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Pretty, 2003) ความร่วมมือที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของความไว้วางใจ ทำให้การพัฒนาไม่ใช่เพียงการถ่ายทอดจากบนลงล่าง แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากฐานราก

3. พลังในการต้านทานความเปราะบางของสังคม

ทูทางสังคมยังเป็นเกราะป้องกันความเปราะบางทางสังคม โดยเฉพาะในช่วงวิกฤต เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติ หรือความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ทูทางสังคมช่วยให้ชุมชนสามารถฟื้นตัวและปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว (Aldrich & Meyer, 2015) งานศึกษาจำนวนมากชี้ว่า ชุมชนที่มีทูทางสังคมเข้มแข็งจะสามารถตอบสนองต่อวิกฤตได้ดีกว่า และยังสามารถสร้างระบบสนับสนุนทางสังคมที่ไม่เป็นทางการ เช่น ระบบช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ระบบอาสาสมัคร หรือกลไกการแบ่งปันทรัพยากร

4. ความสัมพันธ์กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

องค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2015) ให้ความสำคัญกับทูทางสังคมในฐานะ “ตัวเร่ง” (enabler) ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) หลายประเด็น เช่น

เป้าหมายที่ 1: ขจัดความยากจน

เป้าหมายที่ 11: การพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน

เป้าหมายที่ 16: ความยุติธรรมและสถาบันที่เข้มแข็ง

ทั้งหมดล้วนมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความร่วมมือในสังคม ความเป็นธรรม และความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน

ทูทางสังคมเป็นองค์ประกอบเชิงพลวัตที่เสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับชุมชนที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ ความไว้วางใจ และวัฒนธรรมของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การส่งเสริมทูทางสังคมจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาวอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

อุปสรรคและข้อจำกัดในการสร้างทุนทางสังคม

แม้ว่าทุนทางสังคมจะมีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมความร่วมมือ ความไว้วางใจ และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน แต่กระบวนการสร้างและรักษาทุนทางสังคมนั้นต้องเผชิญกับอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในระดับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ตลอดจนปัจจัยภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็นประเด็นสำคัญดังนี้

1. ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเกิดจากความทันสมัยและโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติในชุมชนอ่อนแอลง ความเป็น “ชุมชนแน่นแฟ้น” (Gemeinschaft) ที่เคยมีบทบาทในการเสริมสร้างทุนทางสังคมแบบดั้งเดิม เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ช่างบ้าน หรือกลุ่มอาชีพ ถูกแทนที่ด้วยโครงสร้างสังคมแบบ “องค์กร” (Gesellschaft) ที่เน้นผลประโยชน์เฉพาะตน (Tönnies, 2001) ส่งผลให้เกิดภาวะโดดเดี่ยวทางสังคม (social isolation) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือในระยะยาว (Putnam, 2000)

2. ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและอำนาจ

สังคมที่มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้หรือโอกาสสูง มักมีระดับของทุนทางสังคมต่ำ เนื่องจากสมาชิกในสังคมรู้สึกว่ระบบไม่ยุติธรรมและไม่สามารถไว้วางใจกันได้ (Wilkinson & Pickett, 2009) ความเหลื่อมล้ำยังนำไปสู่การแยกกลุ่ม แยกชนชั้น และสร้าง “ทุนทางสังคมเฉพาะกลุ่ม” (bonding social capital) ที่เน้นพึ่งพากันภายในกลุ่มตนเองแต่ไม่เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น (Woolcock, 1998) ซึ่งส่งผลลบต่อการพัฒนาทุนทางสังคมในระดับชุมชนโดยรวม

3. ความขัดแย้งและการเมืองในชุมชน

การขาดกลไกในการจัดการความขัดแย้งในระดับชุมชนเป็นอุปสรรคสำคัญในการสร้างทุนทางสังคม ความแตกต่างทางความคิด อุดมการณ์ หรือผลประโยชน์ มักนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจและการแบ่งขั้วทางสังคม (Narayan, 1999) อีกทั้งการแทรกแซงจากนักการเมือง ท้องถิ่นหรือกลุ่มอิทธิพล ที่ใช้อำนาจและทรัพยากรเพื่อผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ยังทำลายบรรยากาศของการมีส่วนร่วมและการตัดสินใจร่วมในชุมชน

4. ความไม่ต่อเนื่องของนโยบายรัฐและระบบราชการ

การสนับสนุนทุนทางสังคมโดยรัฐมักประสบกับข้อจำกัดด้านโครงสร้างราชการที่รวมศูนย์ ไม่ยืดหยุ่น และขาดความต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้โครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมทุนทางสังคมในชุมชนขาดความยั่งยืน (Chambers, 1997) อีกทั้งบางนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจหรือโครงสร้างพื้นฐานโดยไม่เข้าใจบริบททางสังคม ก็อาจรบกวนความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนและทำลายทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้ว

5. การขาดเวทีและกลไกส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ชุมชนจำนวนมากยังขาดโครงสร้างหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็น ตัดสินใจ หรือดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างเท่าเทียม ความไม่เท่าทันทางข้อมูลข่าวสาร การขาดผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และการถูกกีดกันจากกระบวนการพัฒนา ทำให้การสร้างทุนทางสังคมกลายเป็นเรื่องเฉพาะกลุ่ม ไม่สามารถขยายสู่ระดับชุมชนทั้งหมดได้ (Pretty, 2003)

การสร้างทุนทางสังคมในระดับชุมชนเผชิญกับอุปสรรคที่มีลักษณะทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งต้องการการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการสร้าง ความเท่าเทียม เปิดพื้นที่ให้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการปรับบทบาทของรัฐจาก “ผู้ควบคุม” เป็น “ผู้สนับสนุน” ที่เคารพในพลังของชุมชนอย่างแท้จริง

สรุป

ชุมชนมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเป็นหน่วยพื้นฐานที่เชื่อมโยงผู้คนผ่านความสัมพันธ์ทางสังคม ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานร่วมกัน ซึ่งล้วนเป็นกลไกที่ส่งเสริมความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในระดับบุคคล กลุ่ม และองค์กร เป็นฐานในการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ ชุมชนยังทำหน้าที่ในการปลูกฝังคุณค่าทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความรับผิดชอบร่วม และสนับสนุนกระบวนการตัดสินใจร่วมกันซึ่งเป็นหัวใจของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม เมื่อชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยทุนทางสังคมที่เกิด

จากความร่วมมือภายในชุมชนจะเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างความมั่นคง ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในสังคมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ. (2555). *ทุนทางสังคม: พลังสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

สุภาวดี โพธิยะราช. (2562). *พลังชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2015). *Social Capital and Community Resilience*. *American Behavioral Scientist*, 59(2), 254–269.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood Press.

Bourdieu, P. (1986). *The Forms of Capital*. In Richardson, J. (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). New York: Greenwood.

Chambers, R. (1997). *Whose Reality Counts? Putting the First Last*. London: Intermediate Technology Publications.

Coleman, J. S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120.

Coleman, J. S. (1988). *Social Capital in the Creation of Human Capital*. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120.

Friedmann, J. (1992). *Empowerment: The Politics of Alternative Development*. Cambridge, MA: Blackwell.

Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. New York: Free Press.

- Narayan, D. (1999). *Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty*. World Bank Working Paper No. 2167.
- Narayan, D., & Pritchett, L. (1999). *Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania*. *Economic Development and Cultural Change*, 47(4), 871–897.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pretty, J. (2003). *Social Capital and the Collective Management of Resources*. *Science*, 302(5652), 1912–1914.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Tönnies, F. (2001). *Community and Society (Gemeinschaft und Gesellschaft)*. Mineola: Dover Publications.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York: UN.
- Wilkinson, R. G., & Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane.
- Woolcock, M. (1998). *Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework*. *Theory and Society*, 27(2), 151–208.
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). *Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy*. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225–249.